

บทที่ 1

ความเข้าใจเบื้องต้นทางศิลปะและการออกแบบ

วิชาหลักการออกแบบทางศิลปะในทุกๆสาขาวิชา ล้วนเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งผู้ที่ศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่วไป เป็นพื้นฐานเสียก่อน เพื่อสร้างการรับรู้ทางความงาม รูปแบบและแนวคิดในการสร้างสรรค์ที่เข้าใจ และนำไปพัฒนาในการฝึกปฏิบัติ การออกแบบทางทัศนศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์ สวยงามและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยในบทแรกนี้จะขอกล่าวถึงเรื่องของศิลปะไว้พอเล็กน้อย เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการต่อยอดทางความคิด ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาในบทต่อไป ซึ่งในเบื้องต้นนั้นควรทำความเข้าใจกันก่อนว่าศิลปะนั้นคืออะไร

ความเข้าใจเบื้องต้นทางศิลปะ

การจะจำกัดความหมายของศิลปะให้แน่นอนว่าหมายถึงอะไรนั้น เป็นเรื่องที่ยากที่สุด และอาจเป็นไปได้เลย เพราะศิลปะเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งต้องนำเสนอแนวความคิด และรูปแบบที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นนิยามหรือทฤษฎีทางศิลปะในสมัยหนึ่งอาจจะขัดแย้ง หรือตรงข้ามกัน ในความคิดของอีกสมัยหนึ่งก็เป็นไปได้ (ชูลูด นิมเสมอ, 2544 : 1) อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีความต่าง แต่ก็ยังมีเนื้อหาในประเด็นทางข้อมูลบางอย่าง ที่เป็นองค์ประกอบร่วมกันในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานของศิลปะ เช่น หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ หรืองานออกแบบในประเภทต่างๆตามความเหมาะสม และในส่วนของ การเริ่มต้นนั้น จำเป็นต้องเข้าใจความหมายของศิลปะกันเสียก่อน ซึ่งจะขอกล่าวพอเป็นสังเขปดังนี้

ความหมายของศิลปะ

ศิลปะ มีความหมายที่แตกต่าง และหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับค่านิยมและทัศนคติของนักปราชญ์ ผู้ทรงความรู้ทางศิลปะ หรือนักวิชาการทั้งหลายในแต่ละสมัย ที่จะกำหนดแนวความคิดภายใต้หลักการหรือทฤษฎีใด ซึ่งพอจะยกตัวอย่างและสรุปให้เกิดความเข้าใจไว้ดังนี้

ศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปแบบลักษณะต่างๆให้ปรากฏในสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสพการณ์ ธรรมเนียม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ, 2541 : 26)

ตามทรรศนะของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวถึง ศิลปะ คือ งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ต้องใช้ความพยายามด้วยมือ และความคิดของศิลปิน

ศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์ สรุปความหมายของศิลปะ คือ การถ่ายทอดความหมายต่างๆอันประกอบด้วยจินตนาการอย่างมีทักษะ และความเข้าใจในสุนทรียภาพตามประสบการณ์ของศิลปินแต่ละคน

ศิลปะ คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออก ซึ่งความอารมณ์ความรู้สึก ปัญหา ความคิด และหรือความงาม (ชุลุด นิมเสมอ, 2544 : 15)

ศิลปะ คือ ผลงานของมนุษย์ที่เกิดจากความคิด และการสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบและลักษณะต่างๆ โดยแสดงออกทางด้านทักษะ กระบวนการสุนทรียภาพ ความรู้สึกประทับใจ ความสะท้อนอารมณ์ และรสนิยมของแต่ละคนที่ปรากฏให้เห็นในสังคม (สมภพ จงจิตต์โพธา, 2554 : 7)

จากความหมายของศิลปะข้างต้นพอสรุปได้ว่า ศิลปะ คือ ผลงานที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงทักษะฝีมือ ความคิดสร้างสรรค์ อารมณ์ความรู้สึก และความงาม

ในประเด็นของความหมายของศิลปะ เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติม จึงขอกล่าวถึงแนวคิดและนิยามทางศิลปะจากทฤษฎีศิลปะต่างๆ พอสังเขปดังนี้

ฮาโรลด์ เอช ทิตุส (Harold H.Titus) ได้ค้นคว้า และรวบรวมทฤษฎีศิลปะ (Theories of Art) ไว้ซึ่งพบว่าทั้งหมด 7 ทฤษฎีด้วยกัน ซึ่งการให้ความหมายของศิลปะก็แตกต่างกันไปตามแนวความคิดหลักของทฤษฎีดังกล่าว พอสรุปดังต่อไปนี้ (<http://www.sites.google.com>)

1. ศิลปะ คือ การเลียนแบบ (Art as Imitation)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเก่าแก่ มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยมีพื้นฐานความคิดมาจากเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งถือว่าการเลียนแบบวัฒนธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน จัดว่าเป็นสิ่งสวยงามที่สุด ดังนั้นความคิดแก่นของทฤษฎีนี้ การเลียนแบบวัฒนธรรมชาติอะไรบางอย่างที่ปรากฏออกมาก็คือ ศิลปะ นั่นเอง

2. ศิลปะ คือ ความพึงพอใจ (Art as Pleasure)

ทัศนะนี้มองว่า ศิลปินคือบุคคลซึ่งพึงพอใจในความงามและใช้เวลาของเขาสร้างสิ่งสวยงาม ศิลปินจึงพึงพอใจในงานของตัวเอง และยังหวังให้บุคคลอื่นพึงพอใจในผลงานของตนด้วย ดังนั้น ความหมายของศิลปะ ก็คือ การให้ความพึงพอใจทางสุนทรียะ

3. ศิลปะ คือ การเล่น (Art as Play)

ความคิดที่ว่า ศิลปะคือรูปแบบของการเล่นนี้ เริ่มจากแนวคิดของ คานต์ (Kant) จากนั้น ชิลเลอร์ (Schiller) นำมาปฏิบัติ และสเปนเซอร์ (Spencer) นำไปพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นทฤษฎีที่เรียกกันว่า “Spieltrieb” หรือเรียกว่า ทฤษฎีแรงกระตุ้นให้เล่น ทั้งนี้การเล่นนั้นถือว่าการแสดงออกที่เกิดจากชีวิตจิตใจ จึงต่างไปจากกิจกรรมที่เป็นงาน (Work) ของมนุษย์แต่ให้ความพึงพอใจสูง สเปนเซอร์ ถือว่า ศิลปะคือการแสดงออกของพลังงานส่วนเกินเช่นเดียวกับการเล่น ศิลปะก็คือการแสดงออกซึ่งเกิดขึ้นเองของพลังที่สำคัญแก่ชีวิต ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ไม่คำนึงถึงประโยชน์

4. ศิลปะ คือ อंतरเพทนาการ (Art as Empathy)

อंतरเพทนาการ หมายถึง ท่าทีของประสาทที่รู้สึกคล้อยตามซึ่งเกิดกับผู้กำลังชมศิลปวัตถุ ทั้งนี้อंतरเพทนาการเป็นการสร้างจินตนาการของผู้ชมให้เป็นอันเดียวกับศิลปวัตถุ โดยการถ่ายทอดความรู้สึกและการตอบสนองของผู้ชมลงไปในศิลปวัตถุ

5. ศิลปะ คือ การสื่อสาร (Art as Communication)

นักปราชญ์จำนวนมากคิดว่า การสื่อสารเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แท้จริงแล้วเป็นหัวใจของศิลปะ ซึ่ง เลโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) กล่าวไว้ว่า

“...ศิลปะ คือ การสื่อสารของอารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งให้แก่บุคคลอื่น ๆ ที่มีอารมณ์อย่างเดียวกัน โดยการใช้เส้น สี เสียง การเคลื่อนไหว หรือคำพูด อารมณ์ยิ่งรุนแรงเพียงใด ศิลปะก็ยิ่งดีเพียงนั้น...”

6. ศิลปะ คือ การแสดงออก (Art as Expression)

ทฤษฎีนี้ถือว่า วัตถุประสงค์ของศิลปะอยู่ที่การแสดงอารมณ์ภายในของมนุษย์ออกมาให้ปรากฏ แม้ว่าศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์ก็ตาม แต่การแสดงอารมณ์ทุกอย่างก็มิได้เป็นศิลปะไปเสียหมด

7. ศิลปะ คือ คุณลักษณะของประสบการณ์ (Art as a Quality of Experience)

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) กล่าวว่า ศิลปะคือคุณลักษณะซึ่งแทรกอยู่กับประสบการณ์ ซึ่งพบได้ในประสบการณ์ทั่วไปของเรานี้เอง ลักษณะทางสุนทรีย์มีอยู่ในประสบการณ์ทั่วไปทั้งหมด

จากการรวบรวมความหมายของศิลปะตามแนวคิดหลักของทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งในแต่ละยุคสมัยก็เน้นที่ศนะเกี่ยวกับความหมายของศิลปะที่แตกต่างกันไป และเมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า ศิลปะเป็นไปได้ในความหมายเกือบทุกสิ่งตามที่ทุกทฤษฎีได้กล่าวถึง เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นบนพื้นฐานความคิด อารมณ์และความรู้สึกภายใน ที่แสดงออกมาเป็นผลงานในรูปแบบต่างๆโดยเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่จะเกิดมุมมองทางความคิด การสรุปคุณค่าและการนิยามความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการมองสิ่งเดียวในแง่มุมที่แตกต่างกัน

จากนิยามความหมายของศิลปะที่ผ่านมา ถือว่าเป็นมุมมองในภาพรวมที่กว้างยังคงมีมุมมองความหมายของศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตามการรับรู้ โดยพื้นฐานซึ่งศาสตราจารย์ ชลูด นิ่มเสมอ (2544 : 2) ได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

ในปัจจุบัน เมื่อเราพูดถึงศิลปะคำเดียวจะหมายถึงเฉพาะศิลปะที่เป็นจิตรศิลป์เท่านั้น ส่วนงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างอื่นจะเรียกว่าประยุกต์ศิลป์ หรือเรียกจำแนกออกไปตามสาขา เช่น อุตสาหกรรมศิลป์ (Industrial art) นิเทศศิลป์ (Communication art) มัณฑนศิลป์ (Decorative art) เป็นต้น ซึ่งหมายความว่า ได้ประยุกต์ศิลปะ หรือสุนทรีย์ภาพเข้าไปในงานอุตสาหกรรม งานสื่อสารมวลชนหรืองานตกแต่งบ้านเรือนแล้ว

นอกจากนี้ คำว่าศิลปะยังมีความหมายในวงที่แคบเข้ามาอีก 2 ความหมาย คือ

1. ศิลปะ หมายถึง เฉพาะงานทัศนศิลป์ ซึ่งประกอบด้วยจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และงานสร้างสรรค์อื่นซึ่งใช้การเห็นเป็นปัจจัยในการรับรู้เท่านั้น

คำว่าศิลปิน (Artist) ที่นิยมใช้กันทั่วไปทุกวันนี้ ส่วนมากหมายถึงผู้สร้างงานทัศนศิลป์ ได้แก่ จิตรกร ประติมากรรม และศิลปินภาพพิมพ์สำหรับผู้ทำงานศิลปะสาขาอื่นไม่นิยมเรียกว่าศิลปิน แต่จะมีคำเฉพาะตามสาขาอาชีพ เช่น สถาปนิก นักประพันธ์ นักดนตรี นักแสดง มัณฑนากร นักออกแบบ เป็นต้น

2. ศิลปะ หมายถึง ความมีคุณภาพหรือคุณค่าทางศิลปะของผลงาน ดังนั้นหากผลงานที่ออกมาไม่มีคุณค่าทางสุนทรียะหรือไม่มีความงามที่เพียงพอ ก็ไม่อาจจัดให้ผลงานชิ้นนั้นเป็นงานศิลปะได้

กล่าวโดยสรุป การทำความเข้าใจในเบื้องต้นทางศิลปะ ในเรื่องของนิยามความหมาย และจากทฤษฎีศิลปะต่างๆ ทั้งในภาพกว้างและตามลักษณะที่เฉพาะเจาะจงนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจในพื้นฐานของการรับรู้ถึงศิลปะว่ามีคุณลักษณะที่เป็นตัวร่วมที่สำคัญที่สุดก็คือ การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก และความงาม โดยผ่านทางรูปทรงที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นดังกล่าวย่อมมีความหลากหลายตามวัตถุประสงค์ของศิลปินผู้สร้าง ดังนั้นการจัดแบ่งประเภทของศิลปะจึงเป็นการทำความเข้าใจในธรรมชาติของรูปแบบ และจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ของศิลปะให้เป็นระบบและแยกเป็นส่วนต่างๆ ซึ่งจะกล่าวถึงเนื้อหาในหัวข้อต่อไป

ประเภทของศิลปะ

การแบ่งประเภทของศิลปะนั้นมีผู้แบ่งไว้หลายแนวทาง ซึ่งชูลุด นิยมเสมอ (2544 : 3-4) ได้จำแนกแนวทางการแบ่งไว้ ดังนี้

1. ศิลปะแบ่งตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง
2. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของสื่อในการแสดงออก
3. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของการรับสัมผัส

1. ศิลปะแบ่งตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง

การแบ่งประเภทของศิลปะตามจุดมุ่งหมายของการสร้างอาจแบ่งได้ดังนี้

1.1 วิจิตรศิลป์ (Fine art) ได้แก่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึกทางสุนทรียภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ ปลุกความเห็นแก่ ให้ประสบการณ์ใหม่หรือให้ความประเทืองปัญญาแก่ผู้ดู

ภาพที่ 1.1 ผลงานจิตรกรรม ในประเภทศิลปะแบบวิจิตรศิลป์ จิตรกรรมประเพณีจากวรรณคดีไทย ของ อาจารย์ จักรพันธุ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2543
ที่มา (<http://www.clipmass.com>)

ภาพที่ 1.2 ผลงานประติมากรรม ในประเภทศิลปะแบบวิจิตรศิลป์ "เสียงขลุ่ยทิพย์" พ.ศ. 2494
ศิลปิน เขียน ยิ้มศิริ เทคนิค บรอนซ์ ขนาด 36 x 56 ซม.
ที่มา (<http://www.thaiartproject.org>)

ภาพที่ 1.3 ผลงานภาพพิมพ์ ในประเภทศิลปะแบบวิจิตรศิลป์ ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้
“ Around the Fire ” ของ ประพันธ์ ศรีสุตา ขนาด 32.5 x 50 cm. พ.ศ. 2505
ที่มา (<https://www.finearts99.files.wordpress.com>)

ภาพที่ 1.4 ผลงานสถาปัตยกรรม ในประเภทศิลปะแบบวิจิตรศิลป์

พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร สถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์แบบของศิลปะไทย
ที่มา (<http://www.manager.co.th>)

1.2 ประยุกต์ศิลป์ (Applied art) เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากความชื่นชมในคุณค่าของศิลปะโดยตรง เช่น ภาพหรือลวดลายที่ใช้ตกแต่งอาคารหรือ เครื่องเรือน รูปทรง สีเส้นของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ออกแบบให้เป็นที่พอใจของผู้บริโภค หรือ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำขึ้นด้วยฝีมือประณีต ศิลปะที่ประยุกต์เข้าไปในสิ่งที่ใช้ประโยชน์เหล่านี้ จะให้ความพอใจอันเกิดจากความประณีต สวยงาม ความกลมกลืนแก่ประสาทสัมผัส ควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย

ภาพที่ 1.5 ผลงานออกแบบเก้าอี้นั่ง ในประเภทศิลปะแบบประยุกต์ศิลป์

ที่มา (<https://www.kathariyave.files.wordpress.com>)

ภาพที่ 1.6 ผลงานออกแบบแจกัน ในประเภทศิลปะแบบประยุคศิลป์
ที่มา (<http://www.partage-plus.eu>)

2. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของสื่อในการแสดงออก

สื่อในการแสดงออกหรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า สื่อสุนทรียภาพของงานศิลปะแต่ละสาขาย่อมแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของการแสดงออก ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 สาขาคือ

2.1 จิตรกรรม (Painting) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้สี แสง เงาและแผ่นภาพที่แบนราบ เป็นงาน 2 มิติ ซึ่งบางครั้งอาจใช้หลักทัศนียภาพลวงตาให้เกิดภาพ 3 มิติ

2.2 ประติมากรรม (Sculpture) เป็นศิลปะที่แสดงออกเป็น 3 มิติด้วยการใช้วัสดุ และปริมาตรของรูปทรง

2.3 สถาปัตยกรรม (Architecture) เป็นศิลปะที่แสดงออกเป็น 3 มิติด้วยการใช้วัสดุ โครงสร้าง และปริมาตรของที่ว่างกับรูปทรง

2.4 วรรณกรรม (Literature) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา

2.5 ดนตรีและนาฏกรรม (Music and Drama) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้เสียง (หรือภาษา) และความเคลื่อนไหวของร่างกาย

3. ศิลปะแบ่งตามลักษณะของการรับสัมผัส

ประสาทสัมผัสของมนุษย์ประกอบด้วยประสาททางตา หู จมูก ลิ้นและกาย แต่การรับสัมผัสที่ให้ความพอใจในสุนทรียภาพในระดับสูงมี 2 ทาง คือ ทางตา และทางหู ดังนั้น จึงมีการแบ่งศิลปะตามลักษณะของการรับสัมผัสออกได้เป็น 3 สาขา คือ

3.1 ทัศนศิลป์ (Visual art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการเห็น ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์และสถาปัตยกรรม

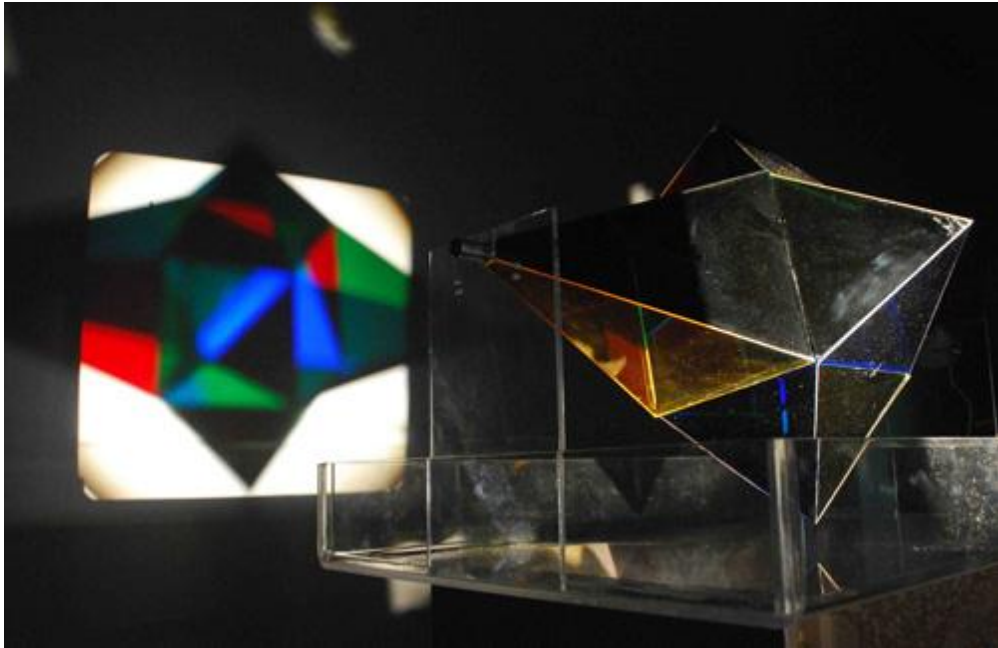
3.2 โสตศิลป์ (Audio art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสได้ด้วยการฟัง ได้แก่ ดนตรีและวรรณกรรม (ผ่านการอ่านหรือร้อง)

3.3 โสตทัศนศิลป์ (Audio visual art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟังและการมองเห็นพร้อมกัน ได้แก่ นาฏกรรม การแสดง ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการผสมกันของวรรณกรรม ดนตรี และทัศนศิลป์ บางแห่งเรียกศิลปะสาขานี้ว่าศิลปะผสม (Mixed art)

ภาพที่ 1.7 การแสดงโขน นาฏกรรม ในประเภทศิลปะโสตทัศนศิลป์
ที่มา (<https://www.lh4.googleusercontent.com>)

งานศิลปะปัจจุบันนี้ส่วนมากไม่อยู่ในขอบเขตของสาขาใดสาขาหนึ่งอย่างเคร่งครัด ศิลปินทดลองผสมสื่อต่างๆเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ผลของการแสดงออกและการรับสัมผัสสูงที่สุด เริ่มตั้งแต่การผสมกันระหว่างศิลปะที่ใช้สื่อสัมผัสทางเดียวกันก่อน เช่น จิตรกรรมกับประติมากรรม ซึ่งเป็นสื่อทางทัศนศิลป์ไปจนการผสมต่างสาขา เช่น งานจิตรกรรมผสมกับงานประติมากรรม ดนตรี วรรณกรรมและนาฏกรรม เป็นต้น งานบางชิ้นอาจมีกลิ่นและการสัมผัสทางกายผสมเข้าไปด้วยตามเจตนาของศิลปินที่จะให้เป็นไป รูปแบบของงานในลักษณะนี้อยู่ในประเภทของศิลปะสื่อผสม (Mixed Media Art) (ชูลุด นิยมเสมอ, 2544 : 4)

ภาพที่ 1.8 ผลงานศิลปะที่ทดลองผสมสีต่างๆเข้าด้วยกัน ในประเภทของศิลปะสื่อผสม
ที่มา (<http://www.api.ning.com>)

องค์ประกอบของศิลปะ

จากการพิจารณาความหมายของศิลปะโดยสรุปที่ว่า ศิลปะคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด หรือความงามนั้น

ชูลูด นิมเสมอ (2544 : 18-23) ได้กล่าวถึง ศิลปะนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โครงสร้างทางวัตถุที่มองเห็นได้ ซึ่งเราเรียกว่า รูปทรง (form) กับอีกส่วนหนึ่งที่เป็นการแสดงออกอันเป็นผลที่เกิดจากโครงสร้างทางวัตถุนั้น ซึ่งเราเรียกส่วนหลังนี้ว่า เนื้อหา (content) ซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้

รูปทรง

รูปทรงคือ สิ่งที่มองเห็นได้ในทัศนศิลป์ เป็นส่วนที่ศิลปินสร้างขึ้นด้วยการประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุ (visual elements) ได้แก่ เส้น น้ำหนัก อ่อนแก่ ที่ว่าง สี และลักษณะพื้นผิว รูปทรงมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นโครงสร้างทางรูป ได้แก่ ทัศนธาตุที่รวมตัวกันอย่างมีเอกภาพกับส่วนที่เป็นโครงสร้างทางวัตถุ ได้แก่ วัสดุที่ใช้ในการสร้างรูป เช่น สี ดินเหนียว ไม้ กระดาษ ผ้า โลหะ ฯลฯ และเทคนิคที่ใช้กับวัสดุเหล่านั้น เช่น การระบาย การปั้น การแกะสลัก การปะ การทอ การเชื่อมต่อ ฯลฯ

องค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างของรูปทรง ซึ่งได้แก่ การประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุด เพราะถ้าศิลปินสร้างรูปทรงให้มีเอกภาพไม่ได้หรือไม่สมบูรณ์ รูปทรงนั้นก็ขาดชีวิต ขาดเนื้อหา ไม่สามารถจะแปลหรือสื่อความหมายใดๆได้

เนื้อหา

เนื้อหา คือ ความหมายของงานศิลปะที่แสดงออกผ่านรูปทรงทางศิลปะ (artistic form) เนื้อหาประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

เรื่อง (subject) หมายถึง จุดเริ่มต้นของการสร้างงานศิลปะแบบรูปธรรม เช่น คน พืช สัตว์ สิ่งของ ทิวทัศน์ ศาสนา สงคราม ฯลฯ หรือหมายถึง “ภาพนี้เกี่ยวกับอะไร” หรือต้องการสื่อถึงอะไร เป็นต้น ส่วนงานศิลปะแบบนามธรรมนั้นจะไม่มีเรื่อง เพราะศิลปินต้องการแสดงออกโดยใช้การประสานกันของรูปทรงเป็นสาระสำคัญที่ไม่ต้องอ้างอิงความจริงเนื้อหาผ่านเรื่องราวใดๆ

แนวเรื่อง (theme) หมายถึง ส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของเนื้อหาที่เน้นแนวความคิด (concept) ของศิลปินที่มีต่อเรื่องหรือรูปทรงที่เป็นสาระหรือแนวทางการสร้างสรรค์มากกว่าเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของงานศิลปะเมื่อมองจากด้านการสร้างสรรค์หรือผู้ที่สร้างสรรค์เพราะเป็นแนวคิดที่เป็นโครงสร้างเบื้องต้นของการสร้างงาน

เนื้อหาแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เนื้อหาภายใน หรือเนื้อหาทางรูปทรงกับเนื้อหาภายนอก หรือเนื้อหาทางเรื่องราวหรือทางสัญลักษณ์

เนื้อหาภายใน เป็นเนื้อหาที่เกิดจากการประสานกันอย่างมีเอกภาพของทัศนธาตุในรูปทรง เป็นเนื้อหาของรูปทรงโดยตรง เนื้อหาประเภทนี้จะให้อารมณ์ทางสุนทรียภาพแก่ผู้ดู เป็นอารมณ์ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ที่แสดงพลังความรู้สึกส่วนตัวในการแสดงออกของศิลปิน

เนื้อหาภายนอก จะมีอยู่ในเฉพาะในศิลปะแบบรูปธรรมที่มีเรื่อง เช่น คน สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์นั้นๆ เป็นความหมายของเรื่องและแนวเรื่องที่สื่อความหมายได้จากรูปทรง

ดังนั้นในงานแบบรูปธรรมจะมีเนื้อหาทั้งภายในและภายนอก ซึ่งให้อารมณ์ทั้งทางศิลปะและอารมณ์อื่นๆควบคู่กันไป แต่ในงานแบบนามธรรมจะมีเนื้อหาภายในเพียงอย่างเดียว โดยให้อารมณ์ทางศิลปะที่บริสุทธิ์ ซึ่งในงานศิลปะที่ดีทั้งเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรงจะต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพเสมอ

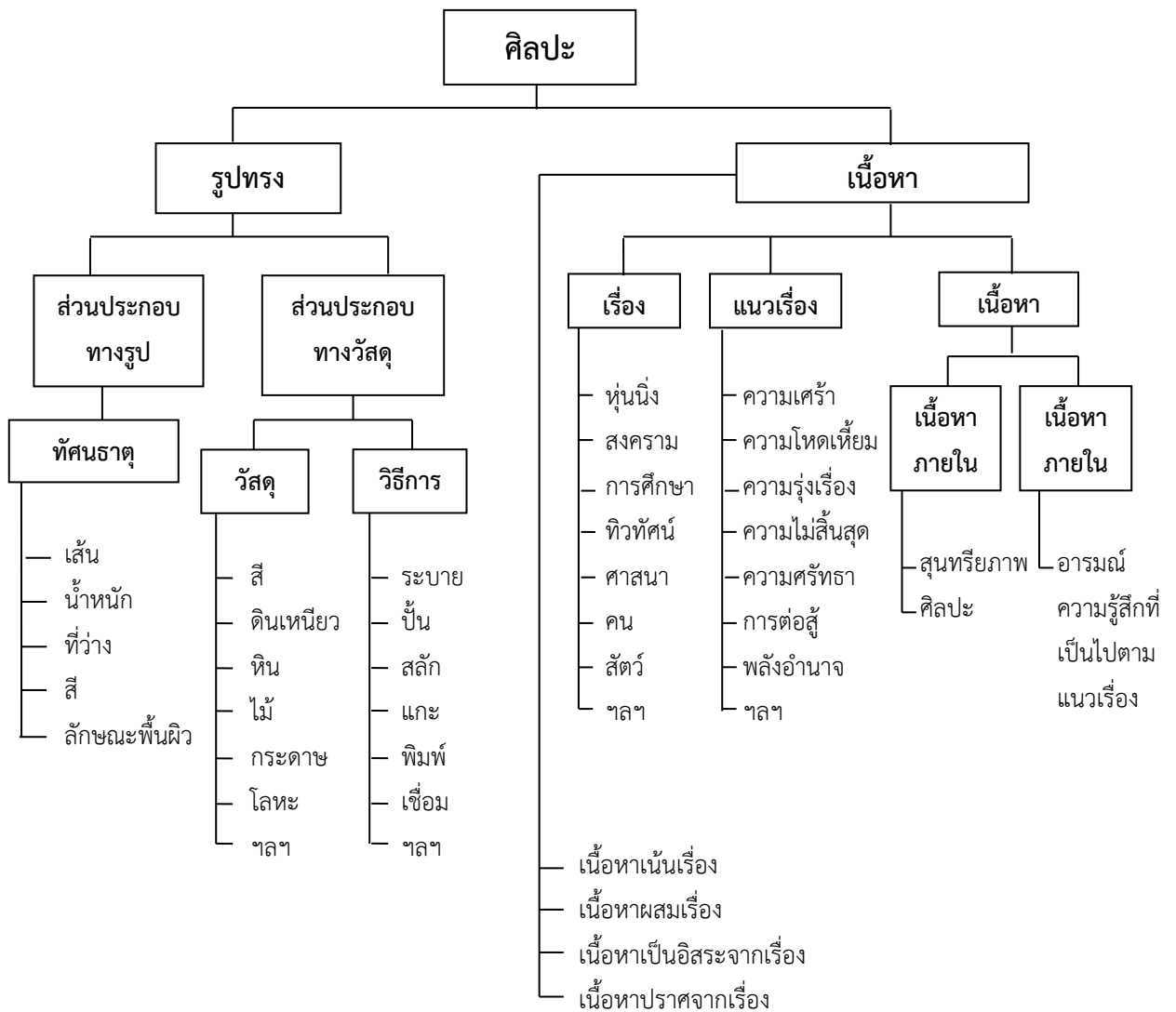
ภาพที่ 1.9 ผลงานศิลปะที่แสดงโครงสร้างด้านรูปทรงและเนื้อหา ซึ่งให้อารมณ์ที่ควบคู่กันไป

“นักเรียน” โดย อัมรินทร์ บุพศิริ

ที่มา (<https://www.parentschooll.files.wordpress.com>)

เพื่อสร้างความเข้าใจในส่วนของโครงสร้างในองค์ประกอบของศิลปะ จึงสรุปเป็นแผนผังแสดงองค์ประกอบของศิลปะ (ชลูด นิ่มเสมอ, 2544 : 26) ที่มีโครงสร้างดังนี้

แผนผังแสดงองค์ประกอบของศิลปะ

ศิลปะกับงานออกแบบ

เป็นที่เข้าใจร่วมกันว่า เมื่อเราพูดถึงศิลปะความเข้าใจจะหมายถึง งานศิลปะประเภทจิตรกรรม ศิลปะเท่า นั้น เพราะเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อประเทืองปัญญาและแสดงออกทางความงาม อารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งเป็นความงามทางศิลปะแบบบริสุทธิ์ ส่วนงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น จะเรียกว่า ประยุกต์ศิลป์ เพราะเป็นการประยุกต์ศิลปะหรือความงามหรือสุนทรียภาพเข้ากับการ มุ่งเน้นด้านประโยชน์ใช้สอยตามแต่สาขาในด้านต่างๆ เช่น นิเทศศิลป์ (Communication art) ที่เป็น งานศิลปะที่เกี่ยวกับงานสื่อสารมวลชน หรือ มัณฑนศิลป์ (Decorative art) ที่เป็นงานศิลปะที่ เกี่ยวกับการตกแต่งบ้านเรือน เป็นต้น

งานทัศนศิลป์ เป็นส่วนหนึ่งในงานศิลปะประเภทจิตรกรรม ศิลปะ ซึ่งประกอบด้วยงานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม และงานประเภทศิลปะสื่อผสม ใช้การรับรู้ความงามจากการ มองเห็นทางประสาทตาและประสาทสัมผัส เช่นเดียวกับงานศิลปะประเภทประยุกต์ศิลป์หรืองาน ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบที่มุ่งเน้นด้านประโยชน์ใช้สอย และมีคุณค่าทางความงามแบบศิลปะ ผสมผสานอยู่ ซึ่งการสร้างสรรคงานศิลปะและงานออกแบบ จึงเป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อ แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกและการจัดการทางความคิดเพื่อแก้ปัญหาเช่นเดียวกัน

อาจกล่าวได้ว่างานศิลปะกับการออกแบบมีความสัมพันธ์ทั้งส่วนที่มีความเหมือนและส่วนที่ แตกต่างกัน โดยจะอธิบายให้เห็นเป็นแนวทางในการคิดได้ (มณฑน ต้นบุญต่อ, 2540 : 16-20) ดังนี้

ข้อเหมือนระหว่างงานศิลปะกับงานออกแบบ

1. คำนึงถึงความงามในทัศนธาตุของผลงานจากรูปร่างและเนื้อหามีเอกภาพในการจัด องค์ประกอบทางศิลปะ
2. วิธีสร้างสรรค์ที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญและความคิดสร้างสรรค์เฉพาะตัวที่ช่วยสร้าง ผลงานให้เกิดเอกลักษณ์ ซึ่งทำให้เกิดผลงานที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากผลงานประเภท เดียวกัน
3. มีจุดหมายในการสร้างผลงานที่จะสะท้อนความคิดของผู้สร้างที่มีต่อสภาพแวดล้อมอยู่ เสมอทุกยุคทุกสมัย ในงานศิลปะภาพเขียนที่ปรากฏของแต่ละยุคสมัยจึงมีลักษณะร่วมสมัยกัน เช่นเดียวกับงานออกแบบแม้จะมีเนื้อหาในการถ่ายทอดแตกต่างกันแต่ก็เป็นผลงานที่ใช้บอกสภาพ ของปัญหาตลอดจนความต้องการของสังคมในช่วงระยะนั้นๆได้อย่างชัดเจน

ข้อแตกต่างระหว่างงานศิลปะกับงานออกแบบ

1. วิธีการทำงาน

ในงานศิลปะ ศิลปินจะทำงานตามลำพังคนเดียวโดยใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางของความคิด เมื่อได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่มากระทบความรู้สึก ในงานออกแบบ นักออกแบบจะทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่มระหว่างผู้เกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายการตลาด และฝ่ายผู้ผลิตซึ่งมีข้อมูลในด้านต่างๆ

เกี่ยวกับปัญหาเบื้องต้น ซึ่งงานออกแบบที่ดีจึงเป็นผลงานที่เกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบของคนในกลุ่ม โดยใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะของแต่ละฝ่ายร่วมกัน

2. ลักษณะรูปแบบ

งานศิลปะเป็นงานที่แสดงรูปแบบหรือสไตล์ (style) เฉพาะตัวที่ศิลปินผู้นั้นได้พัฒนาขึ้นมาและผู้ซื้อผลงานก็มักเป็นผู้ที่ชื่นชมยินดีในรูปแบบของผลงานนั้นๆ แต่สำหรับงานออกแบบนักออกแบบโดยทั่วไปจะเป็นผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์เฉพาะตัว เพราะนักออกแบบเป็นผู้สร้างสรรค์และเสนอรูปแบบผลงานของตน ตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะความเป็นไปตามสมัยนิยม ตลอดจนความต้องการของผู้ใช้หรือผู้ว่าจ้าง

นักออกแบบแต่ละคนสามารถผลิตผลงานที่มีรูปแบบได้หลากหลายตามความเหมาะสม โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลช่วยเสนอแนะออกมา จึงทำให้งานออกแบบที่ผลิตออกมามีจำนวนมากตามความต้องการของคนทั่วไป ปัจจุบันมีนักออกแบบที่มีชื่อเสียงเด่นดังบางคนมีวิธีการทำงานที่เป็นแบบศิลปินคือ พัฒนารูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้นำรูปแบบนั้นๆมาใช้ในงานออกแบบของตนอยู่เสมอ จนกลายเป็นรูปแบบนิยมในวงการออกแบบ และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ลูกค้ำหรือผู้ซื้อผลงานก็มักเป็นผู้ที่มีความนิยมยกย่องและเห็นคุณค่าในงานออกแบบของนักออกแบบนั้นๆ ซึ่งในลักษณะนี้งานออกแบบอาจเป็นเสมือนหนึ่งงานศิลปะอย่างหนึ่งเช่นกัน

3. คุณค่าของผลงาน

งานศิลปะจะเป็นที่ยอมรับก็ต่อเมื่อมีคุณค่าในด้านความงาม มีรูปทรงและเนื้อหาที่สามารถถ่ายทอดหรือแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและจินตนาการที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของศิลปิน ซึ่งคุณค่าในงานศิลปะบางครั้งก็ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าที่จะเป็นที่ยอมรับ

แต่สำหรับงานออกแบบคุณค่าของงานจะอยู่ที่ปัจจัยสามประการคือ ความสามารถในการสนองประโยชน์ใช้สอยตามหน้าที่อย่างครบถ้วน ความงามของรูปและสัดส่วน และความถูกต้องเหมาะสมในการใช้วัสดุและกรรมวิธีการผลิต

โดยสรุปคุณค่าของงานออกแบบที่ดีควรมีลักษณะรูปแบบและสัดส่วนที่ถูกต้อง สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอยและเป็นรูปทรงที่มีความเป็นไปได้จริงในการผลิต ขณะที่งานศิลปะจะสนองด้านอารมณ์และจิตใจโดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงทางการผลิตและการใช้งานแต่อย่างใด

4. ความคาดหวัง

ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะมีความปรารถนาให้ผลงานของตนได้รับการยกย่อง โดยถูกประมูลซื้อไปเพื่อเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์และเปิดแสดงให้ประชาชนชื่นชมร่วมกับผลงานของศิลปินผู้มีชื่อเสียงอื่นๆ

ในขณะที่นักออกแบบมีความต้องการที่อยากให้ผลงานของตนนั้นได้มีการผลิตและถูกนำไปใช้งานอย่างกว้างขวางในสาธารณชนตามที่ต่างๆ ซึ่งความแตกต่างในด้านความคาดหวัง เกิดขึ้นเนื่องจากงานออกแบบเป็นผลงานที่มีหน้าที่ใช้สอย ความสำเร็จจึงอยู่ที่การถูกเลือกในการนำไปใช้งาน ได้จริงมากกว่าจะเป็นของที่ถูกนำไปเก็บรักษาไว้อย่างหวงแหน และเมื่อผู้ใช้งานได้รับประโยชน์ครบถ้วนทั้งทางกายและทางจิตใจ นั่นจึงเป็นความพึงพอใจอย่างสูงของนักออกแบบ

ภาพที่ 1.10 ผลงานศิลปะแนวป๊อปอาร์ต โดย Roy Lichtenstein
ที่มา (<http://www.aaronartprints.org>)

ภาพที่ 1.11 ผลงานการออกแบบ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากงานศิลปะแนวป๊อปอาร์ต
ที่มา (<http://www.d1qv53vfy0ptp.cloudfront.net>)

สรุป

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกซึ่งความคิด ทักษะฝีมือ อารมณ์ ความรู้สึก และความงาม การสรุปคุณค่าและนิยามความหมายของศิลปะที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย จึงเป็นเรื่องปกติ เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่ถูกแสดงออกมาจากความรู้สึกภายในตามการรับรู้ของมนุษย์ ซึ่งเป็น เรื่องธรรมชาติที่จะเกิดมุมมองทางความคิดที่แตกต่างกัน ตามแต่ความเชื่อและรสนิยมของแต่ละบุคคลใน ยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการมองสิ่งเดียวในมุมมองที่แตกต่างกัน

ศิลปะมีความหลากหลายตามแต่วัตถุประสงค์ของศิลปินผู้สร้าง โดยความเข้าใจร่วมกันสามารถจัดแบ่งเป็นประเภทของศิลปะได้สองประเภท ตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง คือวิจิตรศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อความรู้สึกทางความงาม และประยุกต์ศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์และมีคุณค่าทางความงาม

องค์ประกอบของศิลปะนั้นมีสองส่วนที่สำคัญ ได้แก่ รูปทรง คือโครงสร้างทางวัตถุที่มองเห็นได้ กับอีกส่วนหนึ่งได้แก่ เนื้อหา ก็คือการแสดงออกที่เกิดจากรูปทรงนั้น ซึ่งทั้งสองส่วนต้องประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพจึงจะเป็นงานศิลปะที่ดีและสมบูรณ์

งานศิลปะกับงานออกแบบ มีความสัมพันธ์ทั้งในส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน โดยในส่วนที่เหมือนกันคือ คำนี้ถึงผลแห่งความงามและการใช้ความคิดสร้างสรรค์ และในส่วนที่แตกต่างกันก็อยู่ที่คุณค่าของงานศิลปะจะสนองทางด้านอารมณ์ความรู้สึก มากกว่าความเป็นจริงและประโยชน์ในการใช้งานเหมือนกับงานออกแบบ

คำถามท้ายบท

1. จงสรุปความหมายของศิลปะที่สื่อสารได้ครอบคลุม มีความชัดเจน และเหมาะสมที่สุดตามความเข้าใจของตนเอง
2. ลักษณะที่เป็นตัวร่วมที่สำคัญในการแสดงออกทางศิลปะคืออะไร จงอธิบาย
3. จงอธิบายและยกตัวอย่างการแบ่งประเภทของศิลปะมาให้ชัดเจน
4. จงบอกรูปแบบของงานศิลปะในยุคปัจจุบันว่ามีลักษณะอย่างไร และอธิบายเหตุผลของการเกิดรูปแบบนั้น
5. จงอธิบายองค์ประกอบโครงสร้างหลักของศิลปะ
6. รูปทรงและเนื้อหาในองค์ประกอบของศิลปะมีความสัมพันธ์ที่เป็นความเหมือนและความแตกต่างอย่างไร จงอธิบาย
7. จงเขียนแผนผังแสดงองค์ประกอบของศิลปะให้ถูกต้องและชัดเจน
8. ศิลปะและงานออกแบบมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- ชลูด นิ่มเสมอ. (2544). **องค์ประกอบของศิลปะ**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- มณฑน ต้นบุญต่อ. (2540). **เอกสารประกอบคำสอนวิชาหลักการออกแบบ**. มหาสารคาม : ศูนย์ผลิตตำรา สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2541). **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- สมภพ จงจิตต์โพธา. (2554). **องค์ประกอบศิลป์**. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์.
- <http://www.aaronartprints.org/images/Paintings/5279.jpg>. [21 เมษายน 2556]
- http://www.api.ning.com/files/*hSsmY71Uk9bNpj31LT09Gkl11YA1wGS040efFuINSNE26WFcdVotqbfJaCxfnd1d63YghgcmJmJ0huCtVCPg0*cJnAet6/E76_2196.jpg. [21 เมษายน 2556]
- http://www.clipmass.com/upload/news/30/29017_full.jpg. [18 เมษายน 2556]
- <http://www.d1qv53vfy0ptp.cloudfront.net/wp-content/uploads/2010/08/PopArt.jpg>. [21 เมษายน 2556]
- <https://www.finearts99.files.wordpress.com/2011/10/around-the-fire.jpg>. [18 เมษายน 2556]
- https://www.kathariyave.files.wordpress.com/2012/03/cool-hunting_jul07_milano_outdoor.jpg. [18 เมษายน 2556]
- https://www.lh4.googleusercontent.com/-Nwi_izY9D5Y/UGHWMPBCN4I/AAAAAAAAAGI/hjEj-C1lzQ/w800-h800/nats5.jpg. [21 เมษายน 2556]
- <http://www.manager.co.th/asp-bin/Image.aspx?ID=1086423>. [18 เมษายน 2556]
- <https://www.parentschool.files.wordpress.com/2009/06/40-2861.jpg>. [21 เมษายน 2556]
- <http://www.partage-plus.eu/files/news/33.jpg>. [18 เมษายน 2556]
- <http://www.sites.google.com/site/wichasilpalaekarxxkbaeb>. [18 เมษายน 2556]
- http://www.thaiartproject.org/kean1/k1_02.jpg. [18 เมษายน 2556]